

Can AVCI*

OKTAY BELLİ - VELİ BAKHSHALİYEV: Nahçıvan Bölgesinde Orta ve Son Tunç Çağı Boya Bezemeli Çanak Çömlek Kültürü, Middle and Late Bronze Age Painted Pottery Culture in the Nakhichevan Region, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2001, 136 sayfa, 9 siyah beyaz fotoğraf, 50 renkli fotoğraf, 1 harita, 34 levha

Genel olarak yedi bölümden oluşan kitabın sunuş bölümünde (s.7-9) İstanbul Üniversitesi Avrasya Arkeoloji Projesi kapsamında yürütülen çalışmanın oluşum ve hayata geçiriliş aşamalarına değinilerek çalışmanın uluslararası bir projenin ürünü olmasının önemine değinilmiştir.

Sunuş bölümünün ardından gelen giriş bölümünde (s.10-13), Nahçıvan Bölgesi Coğrafyası, bölgenin fiziki coğrafyasının ana hatları anlatılmış ve bölgenin jeo- politik önemine değinilmiştir. Daha sonra bölgenin II. Bin yıl kültürünün kronoloji ve adlandırma problemleri ile konu üzerinde çalışan bilim adamlarının görüşlerine kısaca yer verilmiştir. Gerek coğrafi özellikler ve gerekse bunların etkisiyle şekillenmiş olan kültürel öğelerinin benzerliği açısından Nahçıvan Bölgesi adeta Doğu Anadolu Bölgesi'nin bir parçasıdır. Yazarların ifadesiyle Doğu Anadolu Bölgesi ile Nahçıvan Bölgesi toprakları arasındaki kültürel etkileşimi ortaya koymayı amaçlayan çalışma bu topraklar arasındaki kültür varlıklarının irdelenerek kültürel gelişmenin tanınması ve verilerin bir bütünlük içerisinde değerlendirilmesiyle oluşturulmuştur.

Nahçıvan'da Boyalı Çanak Çömlek Kültürünün Yaygın Olarak Bulunduğu Yerleşim Merkezleri adlı III. Bölüm (s.13-32), **Ova Yerleşmeleri** (s.14-22), **Dağ Eteği Yerleşmeleri** (s.23-25) ve **Dağ Kaleleri** (s.25-32) alt başlıklarıyla 3 bölüme ayrılmıştır. Bu bölümlerin altında ise öncelikle Orta Tunç Çağına ait yerleşim merkezlerinin bulunduğu yerler ekolojik şartlar irdelenerek

* Araştırma Görevlisi, Can Avcı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eskiçağ Tarihi: Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi. e.posta: canavci@istanbul.edu.tr.

anlatılmış ve bu yerleşim yerlerindeki tabakalanma ve olası mimari kalıntılar ile çanak çömlek tanımlanmıştır.

Ova Yerleşmeleri beş alt başlık altında incelenmiştir. I. Kültepe Höyüğü (s.14-15), II. Kültepe Höyüğü (s.15-18), Şahtahtı Kalesi ve Nekropolleri (s.18-20), Kızılvank Höyüğü ve Nekropolleri (s.20-22), Şortepe Höyüğü (s.22);

I. Kültepe Höyüğü'nün Nahçıvan içerisindeki coğrafi konumu belirtilerek höyüğün durumu ve stratigrafisi hakkında bilgiler verilmiştir. Özellikle Höyükteki mimari yapıların tahribatı ve keramik buluntuların ait oldukları tabakalar belirtilmiştir. Kalkolitik Çağ'dan Erken Demir Çağı'na değin uzanan bir tabakalanma gösteren höyükteki II. bin yıl boya bezemeli kapların ortaya çıkarıldığı tabakalar ile Erken Demir Çağı tabakaları önemlidir. II. Bin yıl boya bezemeli çanak çömlekler üç gruba ayrılmıştır, monokrom boyalı, polikrom boyalı ve monokrom ve polikrom boyalı. Höyükte, boyalı Erken Demir Çağı çanak çömleğin yanında yine Erken Demir Çağı'na özgü ağız kenarı yivli, kazı bezemeli çanak-çömleğin de bulunduğu belirtilmiştir.

Şahtahtı Kalesi ve Nekropolleri'nin anlatıldığı bölümünde, Şahtahtı Kalesi'nin çevresinin Orta Tunç Çağı'nda genellikle dikdörtgen biçimli kalker taşlardan yapılan bir surla çevrildiği belirtilmiştir. Yöre halkı tarafından Gavur Kale diye adlandırılan Kale'nin duvar mimarisinde kullanılan taşların arasında birleştirici malzeme olarak çamurun kullanıldığı ve kullanılan kalker taşların Şahtahtı yerleşim Merkezinin yakınlarında bulunan zengin kalker yataklarından elde edildiği anlatılmıştır. Geniş bir alana yayıldığı belirtilen Şahtahtı Nekropollerinde yer alan gömü türleri tanımlanmış ve genellikle dikdörtgen planlı taş sandık türünde, üzeri taş ve toprakla yığma tepelere dönüştürülen mezarların varlığından bahsedilmiştir. Taş sandık türü mezarlarda yer alan cesetler çoğunlukla yakılarak, külleri urneler içine konulmuş vaziyette bulunmuştur.

Kızılvank Höyüğü ve Nekropolleri, Nahçıvan Kenti içerisinde önemli bir yere sahiptir. Burada yapılan çalışmaların tarihçesine değinilmiştir. Höyüğün kuzeydoğu eteklerinde yer alan Nekropol alanındaki mezarların mimari yönden Şahtahtı sandık mezarlarından farklı olmadığı fakat gömü geleneği yönünden farklılıklar arz ettiği belirtilmiştir. Mezarlarda birden fazla gömünün yapıldığı görülmüş, iskeletlerin genellikle hoker biçiminde buldukları ve mezarlarda belirli bir yön kaygısı bulunmadığının altı çizilmiştir.

Şortepe Höyüğü mimarisi hakkında Höyüğün tamamen tahrip edilmiş olmasından dolayı fazla bir bilginin olmadığı belirtilmiştir. Nekropol Alanındaki

mezarlardan ele geçen çok sayıdaki monokrom bezemeli kap Nahçıvan Tarih Müzesi'nde sergilenmektedir.

III. Bölümün 2. ana başlığı olan **Dağ Eteği Yerleşmeleri**'nde Aras Irmağı doğusunda yer alan dağ eteklerinde bulunan yerleşim merkezleri ve nekropoller ele alınmıştır.

Orta Tunç Çağı'nda göçebe ve yarı göçebe yaşam biçiminin tipik bir göstergesini yansıtan dağ eteği yerleşmelerinin benzerlerinin Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nde de yoğun bir biçimde görüldüğü belirtilmiştir. Kuzeydoğu Anadolu bölgesi ile benzerlik kurulan yerleşme yerlerinde henüz bilimsel kazıların yapılmamış olmasından hareketle Nahçıvan Bölgesi'ndeki dağ eteği yerleşmelerinde ortaya çıkarılan keramiklerin Kuzeydoğu Anadolu yerleşmeleriyle ilişkilendirilmesinin güncelliğini koruyacak bir sorun olarak kalması devam edecektir denilmektedir. Ayrıca dağ eteği yerleşmelerine dahil olan nekropollerde de sistemli kazıların yapılmadığı belirtilerek veriler ışığında mezarların yapısı hakkında bilgi verilmiştir.

Dağ Kaleleri başlıklı bölümde özellikle, M.Ö. II. Bin yılda Doğu Anadolu, Transkafkasya ve Kuzeybatı İran Bölgeleri'ndeki ova yerleşmelerinin ıssızlaşmasına karşın, Nahçıvan Bölgesi'ndeki yerleşik yaşamın en küçük bir kesintiye uğramadan yoğun bir şekilde devam ettiği konusu üzerinde durulmuştur. Bu kültürün mimari tarzı ve civar bölgelerle karşılaştırmalarının verildiği bu bölümde ele alınan dağ kalelerinin en çok bilinenleri tespit edilerek bunlar hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Orta Tunç Çağı'nın ova yerleşmelerinin yanı sıra çevresi güçlü sur duvarlarıyla çevrili kale türü yerleşim merkezlerinin ortaya çıkması ve kurgan türü mezarlarda boya bezemeli çanak çömlek kültürünün devam etmesi, Nahçıvan Bölgesi'ndeki yeni ve güçlü kültürün canlı örneklerini oluşturduğu belirtilmiştir.

Çalhankale adıyla bilinen dağ kalesinin mimari yapısı ayrıntılı bir biçimde ele alınmış, özellikle duvar yapım tekniği üzerinde durulmuştur. Oldukça sert bileşimli kalker taşlarından yapılan duvar üzerinde, kerpiç duvarların olmadığı belirtilmiştir. Duvarlarda kullanılan dikdörtgen taşların, dış yüzeylerinin özenle düzeltildiği belirtilerek duvarların iç ve dış kısmında düzleştirilmiş büyük taşlar kullanıldığından bahsedilmiştir.

I. Kültepe Höyüğü'nün 10 km kuzeydoğusunda bulunduğu belirtilen Vayhır Kalesi'nin coğrafi konumu detaylıca ele alınmış ve savunma amaçlı sur duvarlarının işlevleri Doğu Anadolu'daki kaleler ile ilişkilendirilmiştir. Duvar mimarisi anlatılırken Çalhankale ve Kazancı Kale'nin aksine duvarlarda kulla-

nılan taşların kare biçimli olduğundan bahsedilmiştir. Taşlar arasında birleştirici malzeme olarak çamur kullanıldığı ve duvarların ilk yapıldı sırada yüksekliğinin 2 metre olduğunun anlaşıldığı belirtilmiştir.

I. Kazancı Kale ve II. Kazancı Kale şeklinde iki ayrı kaleden oluşan Kazancı Kale'nin, II. Kazancı Kale olarak adlandırılan kısmı dört bir tarafı duvarlarla çevrili bir kaledir. Duvar mimarisi anlatılırken taş duvarlar üzerinde kerpiç duvarların varlığından bahsedilmiştir. Orta Tunç Çağı'ndan Demir Çağı'na değin iskan görmüş olan Kazancı Kale'de bulunmuş olan çanak çömlek parçalarının büyük bir kısmı monokrom boya bezemeli bir tanesi de polikrom boya bezemelidir. Kiremit astarlı çanak çömlekler üzerine siyah boya ile yatay ve dikey dalgalı hatlar, düz hatlar, içleri çizgilerle taranmış üçgen ve baklava motifleri ve konsantrik yarım dairelerden oluşan motiflerin varlığından bahsedilmiştir.

Gene bu bölümde Doğu Anadolu'da boya bezemeli çanak çömlekleriyle kesin tarihlenmesi yapılabilecek dağ kalelerinden örnekler verilmiş, özellikle Van Bölgesi ve Muş Ovası'nda yer alan kalelere değinilmiştir. Van İli'nin 30 km güneydoğusunda ve Erek Dağı'nın güney eteğindeki Norgüh Kalesi ve Muş Ovası'nın kuzeyindeki Yılan Kalesi, gerek duvarlarında kullanılan taşların yapısı ve gerekse buralardan ele geçen monokrom ve polikrom boya bezemeli çanak çömleklerin benzer özellikleriyle ifadelendirilmiştir.

Orta Tunç Çağı'nın Boya Bezemeli Çanak Çömlekleri adlı IV. Bölümde (s.32-44); monokrom ve polikrom bezemeli çanak çömleklerden bahsedilmiş ve monokrom boyalı olarak adlandırılan çanak çömlekler çeşitli alt gruplara ayrılmıştır.

Daha önce bahsi geçen höyük ve nekropollerdeki çanak çömlekler ele alınıp örnekler çizimlerle desteklenerek verilmiştir.

I. Kültepe, II. Kültepe, Aznebürt, Şortepe, Yaycı, Karaçuk, Nehecir, Kerki ve Şahtahtı'ndan ortaya çıkarılan boyalı çanak çömleklerin genellikle çömlekçi çarkında yapıldığı belirtilmiştir. Bu evrenin kaplarından olan dışa yuvarlatılmış ağız kenarlı , şişkin omuzlu, yuvarlak yada yumurta gövdeli derin çanaklar çok rastlanan kap türlerindedir.

Karaçuk Nekropolü'nden bulunan çanakların bazılarının ağız kenarı içe dönüktür. Genellikle omuz kısımlarında, ağız kenarlarına doğru uzanan iç içe geçmiş yarım daire motifleri, içleri dikey dalgalı çizgilerle bezenmiş, ters üçgen motiflerinin oluşturduğu kompozisyonların yer aldığı belirtilmiştir.

Monokrom boyalıların daha sonraki evresini yansıttığı belirtilen Şahtahtı ve II. Kültepe Höyüğü çanak çömlek buluntuları üzerindeki yatay hatlar arasına yapılmış üçgen ve baklava dizileri şeklindeki bezemeler, keskin karınlı ya da çift konik gövdeli denilebilecek çanaklar üzerinde yer almaktadır.

II. Kültepe Höyüğü diğerlerine nazaran daha çok çeşitlilik göstermekle birlikte kabaca da olsa birkaç bölüme ayrılabilir. Sırasıyla bahsi geçen yerleşme ve nekropol alanlarında tespit edilen boyalı çanak çömlekler ayrıntılı bir biçimde değerlendirilmiş ve birbirleriyle ilgileri kurularak bezemelerin şekilleri, çok çeşitli kombinasyonlarda da olsa, ifade edilmiştir. Birinci grupta değerlendirilenler; dışa çekik ağız kenarlı, boyunsuz ve yuvarlak gövdelidirler. İkinci grupta değerlendirilen çömlekler ise kısa boyunlu ve yuvarlak gövdelidirler.

Şahtahtı Nekropollerinde ortaya çıkarılan çanak çömleklerden bahsedilirken bunlardan bir kısmının çift konik gövdeli olduğundan bahsedilmiştir. Çömleklerden birinin boyun ve gövde kısmına çizilen yatay bantlar arasına, üçgen dizileri yerleştirilmiş ve bu üçgenlerin içi ise birbirine paralel çizgiler ile doldurulmuştur. Şortepi Nekropolünde bulunan ağız kenarı dışa dönük yiv bezemeli ve küre gövdeli çömleğin omuz kısmı, iki sıra kalın zikzak çizgilerle bezenmiştir. Nehecir Nekropolünde bulunan iri vazoların biri üzerinde, iç içe yapılmış üçgen motiflerin arasına, stilize edilmiş hayvan ve insan figürünün yapılmış olduğu belirtilmiş ve hayvanın baş kısmına bağlanmış ipi elinde tutan insan figürünün ellerini yukarıya doğru kaldırdığı ifade edilmiştir.

Polikrom boyalıların tespit edildiği höyük ve nekropoller anlatılırken özellikle bezemeli kaplar bu bölümde sınıflandırılmış ve sınıflandırılan kapların özelliklerine değinilmiştir. II. Kültepe Höyüğü'nde bulunan erken polikrom boyalı; bej yada beyaz zemin üzerinde siyah ve kırmızı renklerden oluşan motiflerle bezenmiştir denilmektedir. Bu bezeme motiflerinin; düz, dalgalı çizgiler, kafesli üçgen motifleri ve baklava dizilerinden oluştuğu ifade edilmiştir.

Kızılvanek Nekropolünden ortaya çıkarılan çanak çömleklerden bahsedilirken bezemeleri farklı birkaç çömleğin varlığı üzerinde de durulmuştur. Buradan ortaya çıkarılan kısa boyunlu, boyunsuz ve yuvarlak gövdeli çömleklerin gövde kısımları siyah boyayla yapılmış bantlar arasına yerleştirilmiş baklava dizileri ile, boyun kısımları ise kırmızı ve siyah boyayla yapılmış yatay bantlar ile bezenmiştir. Kızılvanek çömleklerinden birinin diğerlerinden farklı olduğu belirtilmiştir. Dikey bantlar ile oluşturulan dikdörtgen alanların içine kırmızı boya ile kafes bezeme yapılmıştır. Bu dikdörtgenlerin arasındaki alanlara ise birbirlerine alt köşelerinden birleşen kırmızı yatay üçgenler konulmuştur ve bu bezeme

altta ve üstte kalın bantlarla sınırlandırılmıştır. Ayrıca Şahtahtı Nekropollerinde ortaya çıkarılan ağız kenarı dışa dönük, kısa boyunlu ve yuvarlak gövdeli iri bir çömleğin üzerinde yer alan motiflerin benzerine şimdiye değin rastlanılmadığı belirtilirken çömlek gövdesi üzerindeki bezemelerden dağ keçisi, geyik, kurt ve stilize edilmiş kuş resimleri dikkat çekici olarak hem çizimler ile hem de detaylı anlatımlarla sunulmuştur. Çok zengin bezeme motiflerinin yer aldığı ve farklılık gösteren bir başka çömlek parçasının II. Kültepe Höyüğü'nde bulunduğunu belirtilmiştir. Üzeri siyah bantla üç yatay bölüme ayrılmış olan çömleğin boyun kısmının hemen altındaki bölüme stilize edilmiş, dikey dalgalı hatların varlığından bahsedilmiştir. Bunun altındaki ikinci bölüme içi çizgilerle bir kafes gibi taranmış dörtgen motifleri, kalın ve dikey çizgiler arasına dikey olarak yerleştirilen baklava dizileri ile uçar durumda ve hareket halinde olan stilize kuş figürleri yapılmıştır. Bunun altındaki üçüncü şeritte ise içi baklava dilimleri ile doldurulmuş zikzak ve kelebek motifleri yan yana sıralanmıştır.

Polikrom boya bezemeleri hakkında çeşitli ve detaylı örneklerle verilen bilgilerin ardından **Son Tunç Çağı ve Erken Demir Çağı'nın Boya Bezemeli Çanak Çömleği** başlıklı V. Bölümde (s.44-50); döneme ait kaplar iki gruba ayrılarak değerlendirilmiştir. Bu bölümde kaplar şekillerine ve kullanım amaçlarına göre ana gruplara ve alt gruplara ayrılmıştır. Belirgin özellikteki kaplar dönem içerisinde değerlendirilirken ait oldukları kültürler buldukları merkezlerle bağlı olarak çizimlerle örneklendirilmişlerdir. Dönemin belirgin özelliklerini yansıtan kap türlerinden biri ağız kenarı karşılıklı iki taraftan içe doğru bastırılmış fazla derin olmayan çanaklardır. Polikrom boya bezemeli bu tür çanakların, II. Kültepe, Culfa ve Kızılvank Nekropollerinde buldukları belirtilmiştir.

Daha önce V.H. Aliyev tarafından tarihlenmesi yapılan ve Nahçıvan nekropolü'nden ortaya çıkarılmış olan konik gövdeli ve düz ağız kenarlı çanak form ve bezeme açısından diğerlerinden farklı olarak ifade edilmiştir. Çanağın iç kısmı tümü ile bej renkte astarlanarak ağız kenarının iç düzlemi enli bir bant oluşturacak şekilde bezenmiştir. Kabın hemen kenar genişliğinden başlayan ve ağız kısmına kadar uygulanan kahve renkli hatların arasına siyah boyayla zikzaklar yapılmıştır. Aliyev tarafından Son Tunç Çağı'na tarihlenen bu kabın Erken Demir Çağı'na ait özellikler de sergilediği belirtilmektedir.

Verilen örneklerin Kızılvank, Culfa, Şahtahtı Nekropollerinde ortaya çıkanlar üzerinde yoğunlaşması, buralardaki kültürlerin anlatımıyla ilişkilendirilmiş ve örnekler çizimlerle görsel hale getirilmiştir. Bölgede ayrıca yöresel kullanımının varlığı bilinen bazı örneklerin Erken Demir Çağı ve Demir Çağı'nda da kullanıldığına değinilmiştir.

Nahçıvan Bölgesi Boya Bezemeli Çanak Çömleğin Güney Kafkasya Kültürleri Arasındaki Yeri, başlıklı VI. Bölüm (s.55-58); Nahçıvan Bölgesi'nin Orta Tunç Çağı için karakteristik olan boya bezemeli çanak çömleklerinin benzerlerinin rastlanıldığı yerlerle bu yerlerin barındırdıkları kültürlerin yöresel özellikleri dikkate alınarak dört alt başlık altında değerlendirilmiştir.

Yayılm alanları ana hatları ile ele alınan kültürlerden ilki Sevan- Üzerlik-tepe Kültürü'dür (s.51-52). K.H. Kuşnaryeva'nın, Sevan (Gökçe) Gölü Havzası, Mil Bozkırı ve Nahçıvan Bölgesi'nde boya bezemeli çanak çömlek stilini Sevan- Üzerlik-tepe Kültürü olarak adlandırması ve Kültürün çıkış noktasını Ararat Vadisi olarak ileri sürmesinin inandırıcı olmaktan çok uzak olduğu cümlesiyle başlayan bölümde, yazarlar K.H.Kuşnaryeva'nın bu fikrine, Bölge Kültürüne benzer ve Bölge Kültürüyle ilişkili kültürleri örnek göstererek konuya yeni bir bakış açısı getirmeleriyle, karşı çıkmışlardır.

İkinci alt başlık olarak verilen Tazekent (Karmir-berd) Kültürü'nün (s.52-53) tanımlaması yapılırken bu tanımlamaların dayanakları belirtilmiştir. Özellikle Aras Vadisi'nde Orta ve Son Tunç Dönemine ait boya bezemeli çanak çömlek kültürünün çok daha iyi bir şekilde temsil edildiğinin vurgulanması, başlık altında elde edilen verilerin değerlendirilmesi ardından gelen bir neticedir. Tazekent Kültürü'nün özgün bir kültür olup olmadığı gene bu başlık altında irdelenmiştir.

Trialeti Kültürü (s.54-55), diğer bir yayılım alanı bakımından incelenen kültürü teşkil eder. Coğrafik olarak çıkış noktası ve yayılım alanları belirtilen kültürün elamanlarından olan çanak çömleklerin aynılarının bulunduğu yerler Kuzeydoğu Anadolu yaylaları olarak belirtilmiştir. Lakin halkın yaptığı kaçak kazılara değinen yazarlar, H. Kuşnaryeva'nın bu kaçak kazılarda ortaya çıkarılan çanak çömleklerin boya bezemeli olup olmadığının bilinmediği ve bunu rağmen bazı araştırmacıların çok az sayıdaki boya bezemeli çanak çömleğe dayanarak, Trialeti Kültürü'nün Van, Urmiye Gölü ve Nahçıvan Bölgeleri'ne değin yayıldığını öne sürmelerine karşı çıkan fikrine örnekler vererek açıklamalar getirmişlerdir.

Van - Urmiye Kültürü (s.55-58) olarak adlandırılan Kültürün gene K.H. Kuşnaryeva tarafından farklı anlatımlarla açıklanmış olmasının üzerinde durulduğu VI. Bölümün son başlığı altında; Urmiye ve Van Bölgeleri'nde yapılmış ve halen de yapılmakta olan arkeolojik kazıların ve yüzey araştırmaların sunmuş olduğu veriler ışığında bölge kültürlerine açıklık getirilmiştir. Son Tunç Çağı'nda Transkafkasya ve Kuzeybatı İran Bölgesi'nde olduğu gibi, Van Bölgesi'ndeki yerleşim merkezlerinde de bir kültür kesintisinin olduğunun altını çizen

yazarlar, bu kültür kesintisinin nedenlerine değinmişler ve Orta ve Son Tunç Çağı'na ait kültür tabakalarının ovalardaki höyüklere nazaran yüksek dağ eteklerindeki nekropollerde çok daha canlı bir şekilde barındığını ifade etmişlerdir. Orta ve Son Tunç Çağı boya bezemeli çanak çömlek kültürü geleneğinin Van Bölgesi'nde devamına örnekler verilerek dikkat çekilmiş ve Yoncatepe Kalesi ve Nekropollerinden elde edilen veriler ışığında Van Bölgesi'ne ilişkin önemli açıklamalar yapılmıştır. Ayrıca Van- Urmiye Kültürü'nün yayılım alanları belirtilmiş, kültürün kapsamı konusunda yeni ifade edilen açılımlar ortaya konmuştur.

VII. Bölümde **Kronoloji** (s.58-60) başlığı altında Orta Tunç Çağı Boya Bezemeli Çanak Çömlek Kültürü'nün kronolojisi hakkında bilgiler verilmiştir. Nahçıvan Bölgesi'nde bulunan I. Kültepe ve II. Kültepe Höyükleri'nin incelenmesi neticesinde Kalkolitik, Erken Tunç ve Erken Demir Çağı'nın kesintisiz bir şekilde sıralandığı görülmüştür. Bölgenin Orta Tunç Çağı'na ait boya bezemeli çanak çömleği, Göytepe'nin D-C-B, Haftavantepe VI C- VI B ve Dinkhatepe'nin ise IV D tabakası ile paralellik göstermektedir. Ayrıca Bölgenin Erken Demir Çağı'na ait boya bezemeli çanak çömlekleri, farklı bezeme şekillerine sahiptir denilmektedir.

Nahçıvan Bölgesi'ndeki yerleşim merkezlerinde Orta Tunç Çağı tabakasının hemen Erken Tunç Çağı tabakası üzerinde yer alması, ayrıca I. Kültepe ve II. Kültepe Höyükleri'nde Erken Tunç'tan Orta Tunç'a geçiş katının bulunması, Orta Tunç Çağı boya bezemeli çanak çömleklerinin hemen Erken Tunç'tan sonra başladığına işaret etmektedir.

VIII. Bölümde (s.60-62) Nahçıvan Bölgesi'nin boya bezemeli çanak çömlek kültürünün ortaya çıkış yeri, nedenleri, yayılım alanları ve etkileri üzerine yapılan açıklamalar **Sonuç** başlığı altında verilmiştir.

IX. Bölümde (s.63-70) "Nahçıvan Bölgesi Boya Bezemeli Çanak Çömleğin Güney Kafkasya Kültürleri Arasındaki Yeri" başlıklı VI. Bölümün İngilizce metni verilerek Sevan-Üzerliktepe Culture (s.63-64), Tazekent Culture (s.64-65), Trialeti Culture (s.65-67) ve Van- Urmiye Culture (s.67-70) başlıkları altında Güney Kafkasya Kültürleri ele alınmıştır.

X. Bölümde (s.70-71) "Kronoloji" başlıklı VII. Bölümün İngilizce metni verilmiştir.

XI. Bölümde (s.72-73) de "Sonuç" başlıklı VIII. Bölümün Conclusion başlıklı İngilizce metni yer almaktadır.

Kaynakça başlıklı XII. Bölümde (s.74-78) yayınlar alfabetik sıralama içerisinde verilmiştir.

XIII. Bölümün başlığı olan 'Dizin' (s.79-82) altında kitapta adı geçen özel isim ve terimlerin dizini yapılmıştır.

XIV. Bölümde (s.84-85) yer alan Çizimlerin Listesi başlığı altında kitapta yer alan 34 Levhanın Listesi verilmiştir. Çizimlerin Listesi'nin ardından konu başlıkları altında anlatımları ve tanımlamaları yapılmış olan çanak çömleklerin çizimleri yer almaktadır (s.86-119).

Ayrıca Nahçıvan'ın komşuları ve eski yerleşmeleri gösteren bir harita ile 50 adet renkli fotoğraf bulunmaktadır.